

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UMJETNIČKA AKADEMIJA U OSIJEKU
ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST
STUDIJ GLAZBENE PEDAGOGIJE

KRISTIJAN ŽAKIĆ

KREATIVNOST U NASTAVI GLAZBENE KULTURE

ZAVRŠNI RAD

Mentori:

izv. prof. art. dr. sc. Antoaneta Radočaj-Jerković

dr. sc. Tihana Škojo

Osijek, godina 2016.

SADRŽAJ:

1. SAŽETAK.....	3
2. UVOD.....	4
3. KREATIVNOST.....	5
4. NASTAVA GLAZBENE KULTURE.....	6
5. OTVORENI KURIKULUM U NASTAVI GLAZBENE KULTURE.....	7
6. KREATIVNOST U NASTAVI.....	9
5.1. Kreativnost u nastavi glazbene kulture.....	13
5.1.1 Kreativnost u aktivnosti slušanja.....	13
5.1.2 Pjevanje.....	14
5.1.3 Igre u nastavi glazbene kulture.....	16
7. UDŽBENICI.....	18
6.1. E – udžbenici.....	19
8. ZAKLJUČAK.....	20
9. LITERATURA.....	21

1. SAŽETAK

Kreativnost je jedan od ključnih čimbenika koji utječe na unaprjeđenje kvalitete suvremene nastave. Nastavnici mnogobrojnim inventivnim didaktičkim i metodičkim postupcima, implementiranim u nastavi nastoje pospješiti ciljeve i ishode učenja i potaknuti učenike na aktivno stjecanje znanja.

Otvoreni kurikulum, potvrđen Nacionalnim okvirnim kurikulumom, omogućio je rasterećenje nastavnog programa i smanjeni opseg gradiva te je otvorio mogućnosti kreativnom donošenju nastavnog sadržaja, davanjem velike slobode nastavniku u osmišljanju i kvalitetnom te kreativnom provođenju nastave.

U ovom radu navodi se kako kroz kreativna didaktička i metodička rješenja, implementirana u pojedine nastavne aktivnosti, načiniti kreativni odmak od ustaljene nastave i poboljšati nastavu Glazbene kulture. Poseban naglasak stavljen je na realizaciju sadržaja kroz kreativno osmišljene igre te na potrebu implementacije informacijsko-komunikacijske tehnologije u nastavi.

Ključne riječi: Kreativnost, otvoreni kurikulum, nastava Glazbene kulture, igre

2. UVOD

Kreativnost kao pojam, dugo je istraživana te je definirana kao najviša forma mentalnih funkcija kod ljudi. Smatrala se rezultatom genetskih procesa no ta je hipoteza davno napuštena. Tek od nedavno, u proteklih desetak godina, kreativnost se veže uz proces obrazovanja.

Prema Jukić, R. (2010.) kreativnost kao psihološki, socijalni, ali i pedagoški fenomen ima izrazito pozitivan utjecaj na razvoj cjelokupne osobnosti djeteta.

Kreativnost nećemo shvaćati isključivo kao urođeni fenomen, već kao vještinu koja se može proučavati i bolje razumjeti, prepoznati i pobuditi te na kraju prenijeti i potaći učenike na kreativnu misao koje mogu obogatiti rad svakog nastavnika.

Najveće su slabosti tradicijske nastave: nedovoljna aktivnost učenika, preferiranje kognitivnog razvoja učenikove ličnosti te deficijentnost nastavnih strategija – takva nastava ne potiče i ne razvija više mentalne procese kao ni kreativnost učenika.

Bitan faktor i veliku ulogu u cjelokupnom nastavnom procesu te kreativnom radu odigrava sam nastavnik. Smatra se da on mora biti zrela i kompetentna osoba dostojna predmeta kako bi učenicima potaknuo ugodnu atmosferu na nastavi, popraćenu njegovim znanjem, vještinama i iskustvom.

„Kreativnost značajno unaprjeđuje kvalitetu nastave, čini je zanimljivijom, učinkovitijom i ostvaruje kvalitativan odmak od tradicionalnog poučavanja. Danas su u uporabi brojni metodički postupci koji potiču kreativnost u nastavi, ali za osmišljavanje i primjenu svakoga od njih nužan je preduvjet kompetentan i kreativan nastavnik, koji prepoznaje važnost takvih postupaka“. (Jukić, Škojo 2015.)

3. KREATIVNOST

Etimološki korijen riječi kreativnost u hrvatskom jeziku i većini ostalih europskih jezika dolazi iz latinske riječi “creatus”, što doslovno znači “koji je narastao”. „Kreativnost je sposobnost da se nešto izvrši na drugi način, napravi nešto novo, bilo da je to novo rješenje za problem, nova metoda, zamisao, ili novi umjetnički objekt ili oblik” (Encyclopædia Britannica, 2009.). Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić (2014.) kreativnost definiraju kao pronalaženje novog, originalnog rješenja nekog problema, viđenje odgovora tamo gdje ga nitko ne vidi, ali i stvaranje originalnog umjetničkog djela. Kadum (2003.) promatra kreativnost kao kontinuirani životni proces te naglašava kako se u kreativnom procesu uvijek očituju kreativne posebnosti pojedinca, koje posebno dolaze do izražaja u originalnosti postupaka, brzini uočavanja i rješavanja problemskih situacija, kao i bržem i produktivnijem stjecanju znanja. Furlan opisuje kreativnost kao "originalnost, prilagodljivost i elastičnost u upotrebi znanja te jasno odvaja od *ropskog* imitiranja (1990, 116, prema Kadum, 2003.).

Promatrajući s psihološke strane, definicija kreativnosti daje nam uvid da se radi o mentalnom procesu koji se manifestira kroz proces stvaranja nove ideje, produkta ili kombinacije već postojeće ideje i produkta na nov način (Gallaher, 1986.) prema (Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić, 2014.).

Dva temeljna pristupa kreativnosti pojam određuju kao osobinu i kao vještinu. Prvi pristup ujedno je i obilježen Guilfordovim modelom inteligencije koji uključuje konvergentnu i divergentnu produkciju. Konvergentna produkcija je ta koja zahtjeva potragu za jednim točnim odgovorom koji rješava postavljeni problem, u tom slučaju radi se o klasičnom testu inteligencije, dok divergentna produkcija zahtjeva da se na problem odgovori na novi i originalan način. Sam Guilfordov pristup navodi i objašnjava kreativnost kao ljudsku osobinu. Drugi temeljni pristup opisuje kreativnost kao vještinu koju je moguće uvježbati i poticati pa su tako stvarani programi za poticanje, treniranje kreativnog ali i kritičkog mišljenja, no danas se kreativnost i kreativno rješavanje problema više ne smatraju procesima koje se može reducirati na nekoliko koraka. Smatra se da je kreativnost dio produktivnog mišljenja.

Iz ovog kratkog prikaza definiranja pojma kreativnosti uviđamo kako se definicije pojma kreću u širokom rasponu, od sposobnosti stvaranja nečeg novog, inovativnog i originalnog, preko zauzimanja drugačijih stavova i ideja, do kvalitete ličnosti koja svakom pojedincu omogućuje ostvarenje punog potencijala (Jukić i Škojo, 2015.).

4. NASTAVA GLAZBENE KULTURE

„Svakidašnji život pojedinca i društvenih zajednica vezan je uz glazbu, ona je prisutna na svim važnijim događajima u čovjekovu životu. Tijekom povijesti bila je snažno moralno sredstvo djelovanja društva i Crkve na pojedinca te imala značajnu ulogu u religijskim i svjetovnim obredima, bila je poticaj i pomoć u radu. Povijest glazbe govori i o moći i snazi glazbe. Smatralo se da glazba može u čovjeku poticati dobre i loše sklonosti i osobine.“ (Vidulin-Orbanić, S., Terzić, V. 2011.).

Zbog svog značaja prepoznata je kao važna odgojno-obrazovna konstanta kroz cijeli razvojni put školstva. Kad govorimo o načelima bitnim u nastavi glazbe, sagledat ćemo je s dva aspekta: psihološkog i kulturno-estetskog. Psihološki aspekt kao proces u kojemu djeca kroz nastavu imaju želju upoznati glazbu te aktivno se baviti s njom, a kulturno-estetski kao osposobljavanje učenika za vrijeme i nakon škole da budu kompetentni korisnici glazbene kulture i poznavatelji kvalitetnog glazbenog opusa.

Nastava glazbene kulture, u ovom slučaju u periodu predmetne nastave od četvrtog do osmog razreda svodi se na jedan sat tjedno koji predvodi specijalizirani nastavnik glazbene kulture. U tih 45 minuta sata, nastavnik nije bio u mogućnosti izvesti sve potrebne zadatke po starom, integriranom programu koji je obuhvaćao aktivnosti pjevanja, sviranja, glazbenog opismenjivanja, glazbenog stvaralaštva, slušanja glazbe i obrade muzikoloških sadržaja.

Godine 2006./2007. uvodi se Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) koji je za glazbenu nastavu donio značajan zaokret prema stvarnim obrazovnim zahtjevima i novim odgojno-obrazovnim prilikama i usmjerio je prema načelima otvorenog modela. Šulentić-Begić (2006.) i Rojko (2012.) navode načela otvorenog modela, koji nastavnicima dakako daje veću slobodu za kreiranje sadržajnog djela nastave s ciljem obrazovanja i odgoja kompetentnih poznavatelja glazbe. Po riječima Rojka (1996.) dominantne aktivnosti moraju biti slušanje i upoznavanje glazbe, a ostale ovise o interesu i sposobnostima učenika.

5. OTVORENI KURIKULUM U NASTAVI GLAZBENE KULTURE

Govoreći o kreativnosti u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske, prve naznake promjena događaju se uvođenjem kataloških tema, koje su ponudile odmak od fiksno utvrđenog nastavnog sadržaja i ponudile mogućnost za programsku otvorenost. Po prvi put je nastavnicima omogućeno da na lakši i pristupačniji način pristupe realizaciji nastavnog sadržaja te da pomoću svoje kreativnosti u didaktičkom i metodičkom pogledu zainteresiraju učenike za neke suvremenije sadržaje.

Uslijedio je rad na Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu (HNOS-u) u travnju 2004. g. projekt se u prvo vrijeme izvodio kao Izrada kataloga znanja i umijeća za osnovnu školu. Izravan povod za promjene bili su pretrpani nastavni programi i isto tako pretrpani mnogobrojni udžbenici. Prenatrpanost programa i udžbenika značilo je za učenike preveliku količinu sadržaja, previše mehaničkog učenja umjesto razumijevanja, previše informiranja, premalo formiranja. Namjera ministarstva bila je učiniti nešto što bi moglo relativno brzo popraviti stanje u osnovnoj školi. Kataloške teme trebale su biti popis nužnih znanja, umijeća i stavova koje učenici moraju steći u školi, one su dakle, trebale na neki način reducirati sadržaje na razumnu razinu i tako rasteretiti učenike. Reducirani sadržaji trebali bi, jasno, uzrokovati redukciju sadržaja u udžbenicima. Drugim riječima, kataloške teme trebale su biti nekom vrstom brane onim autorima udžbenika i sastavljačima nastavnih programa koji bi te udžbenike i te nastavne programe "punili" velikim količinama sadržaja (Rojko, 2012.). Računalo se, dakako, i s kvalitativnim promjenama. Svima je bilo jasno da bez adekvatnog angažmana nastavnika neće doći do bitnih promjena u praksi. Stoga je projektom predviđeno i stalno osposobljavanje nastavnika. Prema riječima Rojka (2012.) radilo se dakle, o vrlo pragmatičnom potezu kojim se željelo učiniti ono što je moguće učiniti odmah, a da se pritom ne ulazi u sveobuhvatnu reformu sustava.

Zatvoreni nastavni program upravo odgovara svim onim negativnim karakteristikama koje su bile povod za pokretanje projekta: on je u prvom redu pretrpan, s mnoštvom nepotrebnih i zastarjelih sadržaja i, kao takav, jednostavno neostvariv (Rojko, 2012.). Zatvorenost, starog programa očitovala se u mnoštvu različitih sadržaja i aktivnosti, koje se pokušavalo postaviti u vrlo ograničeno nastavno vrijeme.

Za razliku od zatvorenog programa, otvoreni program daje nastavniku slobodu da, kao odgovoran i kompetentan stručnjak, radi ono što misli da je glazbeno korisno za učenike konkretnoga razreda. Takav program sadrži obveznu jezgru (Previšić, 2007), to je u novom

programu slušanje i upoznavanje glazbe, te sadržaje koji će se, uz to, uvoditi prema izboru nastavnika i učenika. Slobodno izabrane aktivnosti mogu biti pjevanje, sviranje, glazbene igre, glazbeni projekt (npr. produkcija vlastitoga mjuzikla), ples ili nešto drugo glazbeno relevantno.

U središtu pozornosti novog kurikuluskog usmjerenja jest učenikova aktivnost, a ne nastavni sadržaj. Važnije je da učenik pjeva, nego da nauči pjevati baš neku određenu pjesmu, važnije je da učenik pažljivo, koncentrirano, sluša glazbu pa makar i ne zapamtio naslov skladbe i njezina autora. U činu pjevanja (bilo koje dobre i primjerene pjesme) i slušanja (bilo koje dobre i primjerene skladbe), na licu mjesta doživljava se i uči glazba, obogaćuje učenikov emocionalni svijet i izoštruje njegov umjetnički senzibilitet. (Rojko, 2012.)

U ovom slučaju, govorimo o slušanju i upoznavanju glazbe kao središnjoj aktivnosti, koja vodi ostvarenju modernoga odgojnog i obrazovnog cilja, tj. mnogostrano obrazovane, slobodne, tolerantne, zrele, odgovorne ličnosti.

Ovaj program donosi napuštanje glazbenog opismenjivanja, jer kako navodi Rojko (2012.), glazbeno opismenjivanje u osnovnoškolskim uvjetima donosi samo prividnu glazbenu pismenost te nezainteresiranost za samim predmetom.

Kurikulumska otvorenost temeljena je na pretpostavci kako su nastavnici kreativni stručnjaci, kojima je potrebna sloboda osmišljavanja i upravljanja programom kako bi učenike zainteresirali, naveli ih na divergentno razmišljanje te u njima stvorili kritički osvrt na glazbu. Kao dodatan izvor programu, pridodaje se posebna važnost radu u ansamblima. U ovom slučaju, govorimo o radu u zboru, orkestrima u okviru izvannastavnih aktivnosti. Rojko (2012.) naglašava kako su jedino to mjesta gdje se aktivno muziciranje može izvoditi. Naime, jedino je u ansamblima, a ne u razredu moguće postići razinu muziciranja dostojnu predmeta i učenika samih te će u ansamble djeca dolaziti samovoljno i bit će intrizično motivirana.

6. KREATIVNOST U NASTAVI

Poticanje kreativnosti i kreativnog mišljenja u nastavi jedno je od ključnih obilježja suvremene nastave, a naročito nastave umjetničkih područja. Kreativnost se u nastavi ogleda u sposobnosti nastavnika koji tradicionalno utvrđenu i reproduktivnom znanju usmjerenu nastavu, mijenja u humanističku, stvaralačku i otvorenu nastavu. Polazište ideje kreće se od konstruktivistički utvrđene nastave zasnovane na aktivnosti učenika, od međusobne komunikacije, postavljenih pitanja te dodijeljenih zadataka učenicima.

Za kvalitetno poticanje kreativnog mišljenja u nastavi potrebno je stvarati kurikulum koji će podržavati kreativnost učenika te posebno educirati nastavnike za implementiranje takve nastave. Upravo je jedan od najvećih izazova suvremene pedagogije omogućiti pogodne uvjete za kreativno stvaralaštvo u školi s ciljem da škola postane mjesto koje će pripremati učenika za aktivan rad i djelovanje u društvu. Suvremena škola je stvaralačka i suradnička zajednica stvorena po mjeri učenika, s ciljem poticanja samoaktualizacije, slobode izražavanja, fleksibilnosti i originalnosti (Previšić, 1999., Glasser, 1994., Stoll i Fink, 2000, Jurić, 2007. prema Koludrović, Reić Ercegovac 2015.). Koludrović i Reić Ercegovac (2015.) ističu komunikaciju u nastavi, a posebno pitanja i zadatke koje postavlja nastavnik kao ključne elemente u poticanju kreativnosti koji pogoduju usklađivanju zadaća i ciljeva kurikuluma s interesima i sposobnostima svakog učenika. Pitanjima, zadacima te međusobnom komunikacijom, ne samo da će se potaknuti učenici na traženje i rješavanje novog problema na nov i kreativan način, nego će se potaknuti i na smisleno i povezano učenje.

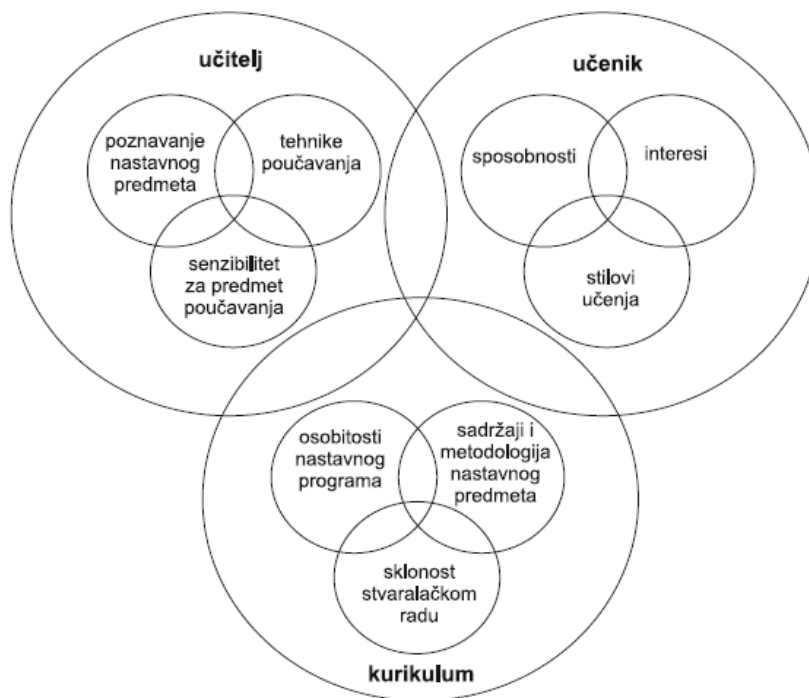
Suvremeni pedagoški pristupi podržavaju ideju da se nastava može realizirati na različite i učeniku prihvatljive načine, uvažavajući njegov osobni stil i dinamiku učenja, a pritom ne zapostavljajući temeljne ciljeve i zadatke obrazovanja. Takva suvremena škola koja teži biti modernom, humanističkom, otvorenom i kreativnom, mijenja kruti nastavni program fleksibilnijim kurikulumom, stavljajući učenika u središte problema, uvažavajući njegove potrebe, sposobnosti i interese (Renzulli i Reis, 1997., Renzulli, 1999., Sternberg, 2003. prema Koludrović, Reić Ercegovac 2015.).

Unatoč prihvaćanjima stajališta o nužnosti poticanja kreativnosti, koja je jedna od ključnih odrednica kurikuluma, ona često ostaje isključivo na pismenoj razini, koja ovisi o individualnim mogućnostima nastavnika, autora udžbenika, učenika te svake pojedine škole.

Stvaralački potencijal, kreativnost i stvaralački razvoj svakog pojedinca javljaju se kao važne zadaće i cilj obrazovanja u propisanim dokumentima škole (Nastavni plan i program, 2006., Vodič kroz HNOS, 2005., Nacionalni okvirni kurikulum, 2008.), no u implementaciji tih zadataka u nastavni sadržaj, poticanje kreativnosti ostaje nedorečeno i uglavnom ovisno o osobnim afinitetima pojedinaca. Koludrović i Reić Ercegovac (2015.) kao razlog tome vide nedorečenost i složenost pojma kreativnost, kojega je nemoguće jednoznačno definirati. Osvrću se na aspekt vrednovanja uradaka, ali i vremensku zahtjevnost u smislu fleksibilno utvrđenog trajanja kreativnih zadataka. Pri svakoj kreativnoj aktivnosti, autori naglašavaju kako treba uzeti u obzir obilježja učenikova stila učenja, njegovih želja, mogućnosti i sposobnosti. Svaki razred, svaki učenik cjelina je za sebe pa tako i njihovo sudjelovanje s različitim mogućnostima i željama te je od najvećeg značaja uloga kompetentnog i kreativnog nastavnika koji će uvijek pronaći ispravan način poučavanja, primjenjujući različite metode i socijalne oblike rada te uspjeti ostvariti komunikaciju i suradnju sa svim učenicima i iznaći put do pobuđivanja njihove kreativnosti. "Čini se poželjnim implementirati željenu teoriju poticanja kreativnosti u kurikulum na način da se nastavnicima omogući prostor, vrijeme i materijali za kreativan rad te ništa manje važno, da se nastavnike poučava o načinima i mogućnostima poticanja kreativnosti u svojim razredima. Korist od ovakvog načina rada i promišljanja je neupitna, jer samo učenici koji su naučili kreativno rješavati problem, fleksibilni su i originalni u razmišljanjima, naučili su se suradničkom učenju i poštivanju različitosti, mogu aktivno djelovati u društvu" prema Koludrović, Reić Ercegovac (2015.).

Jedan od najpoznatijih cjelovitih i uspješnih modela poticanja kreativnosti u nastavi koji promiče ideje suvremene škole je Schoolwide Enrichment Model (Renzulli i Reis, 1985., 1997.) koji je prema Koludrović, Reić Ercegovac (2015.) izvorno namijenjen poticanju darovitih učenika. Uspješnost njegove implementacije u poučavanju darovitih, praktičarima i znanstvenicima poslužila je kao model za primjenu suradničkog učenja i poticanja kreativnosti u svakodnevnom nastavnom procesu.

Prvi uvjet je dobro osmišljen kurikulum koji je usmjeren na poticanje stvaralaštva, uvažavajući sve metodičke specifičnosti svakog nastavnog predmeta. Tu je učenik aktivno uključen u problem i njegovo rješavanje. Naglasak je na individualizaciji, a nastavnik ima ulogu pomagača i vodiča. O tome nam govori i Renzullijev troprstenasti model (slika 1).

Slika 1. Troprstenasta koncepcija darovitosti u školskim uvjetima (Renzulli i Reis, 1985.) prema (Koludrović, Reić Ercegovac 2015.).

Walsh, Burke (2003.) smatraju kako je značaj modela poticanja kreativnosti upućivanje na važnost razvijanja senzibiliteta nastavnika za samim predmetom poučavanja, ističući samo usavršavanje u svome radu kako bi nastavnik mogao odabrati prikladan nastavni program. Nastavnik treba ohrabriti učenike i potaći ih na postavljanje pitanja te navesti ih da sami pronalaze odgovor. Ukoliko nastavnik zna kojim i kakvim pitanjima i zadacima potaknuti divergentno mišljenje, moći će usmjeravati učenike na kreativno rješavanje problema. Pokazalo se da se divergentnim pitanjima i zadacima potiče razmišljanje, povećava motivacija i aktivnost učenika te razvija njegova mašta i istraživački duh. Bitna karakteristika pitanja i zadataka kojima se potiče divergentno mišljenje je ta da omogućavaju više različitih odgovora na isto pitanje, ovisno o sposobnostima učenika te se postavljanjem takvih pitanja može dobiti uvid u djetetov proces razmišljanja. Divergentna pitanja pružaju mogućnost davanja neobičnih i raznolikih odgovora, gdje je točnost subjektivno određena s obzirom na znanje, kreativnost i sposobnosti učenika, a cilj im je stimulirati kreativno mišljenje.

Sternberg i Williams (1996.) predlažu da je za kreativno rješavanje problema važno da nastavnik, uz pokazani interes, prizna i eventualno vlastito neznanje te potakne učenike na traženje odgovora. Pri tome nastavnik može sam preuzeti inicijativu, ili bolje, potaknuti

učenike da u različitim izvorima potraže moguće odgovore. Važno je i iskoristiti već neka poznata saznanja o sličnim problemima i ovisno o uzrastu učenika, pokušati postaviti različite hipoteze koje bi mogle dati odgovor na postavljeno pitanje. Nakon toga učenici testiraju svoje pretpostavke o postavljenom problemu. Sternberg i Williams (1996.) smatraju da navedenim načinom kreativnog rješavanja problema učenici uče kako razmišljati i kako iskoristiti usvojena znanja na kvalitetan način.

Suvremena pedagogija i didaktika polaze od shvaćanja da učenik u školi ne može i ne treba naučiti sva znanja koja će mu u životu trebati. Cilj i zadaci nastave više nisu usmjereni na reprodukciju sadržaja i usvajanje činjenica i enciklopedijskih znanja. Škola ima zadaću učiti učenike kako pronaći korisne informacije te ih potom koristiti u svakodnevnom životu. Kreativni potencijali u nastavi mogu rezultirati kreativnim uradcima ako poštujemo osobitosti elastičnog kurikula te omogućimo učenicima da svojim prijedlozima i željama sudjeluju u njezinu kreiranju.

Može se zaključiti da kreativno mišljenje pripada najvišim razinama mišljenja te da ono u nastavi ima višestruku važnost. Važnost primjenjivanja pitanja i zadataka kojima se potiče kreativno mišljenje u nastavi je neupitna, jer kao što je prikazano iz navedenih primjera, takvim pitanjima i zadacima, osim što učimo učenike kako tražiti i riješiti novi problem, ili redefinirati postojeći, potičemo ih na smisleno i iskustvom povezano učenje. Pokazalo se da takva pitanja i oblik komunikacije dodatno motiviraju učenike za učenje, poboljšavaju odnose sudionika u nastavi te omogućuju pogodne uvjete za suradničko učenje usmjereno na optimalno zadovoljavanje djetetovih sposobnosti (Koludrović, Reić Ercegovac, 2015.).

6.1. KREATIVNOST U NASTAVI GLAZBENE KULTURE

Glazbena nastava danas, može se, dakle, koncipirati isključivo kao otvoreni model u kojem je recepcijski dio dominantan, a ostale aktivnosti varijabilne. U nekim će se školama posebno njegovati pjevanje, u nekim sviranje, a u nekim stvaralaštvo, negdje ples, negdje možda neka vrsta glazbenog kazališta i sl. Varijabilnost, sloboda, pluralizam u izboru aktivnosti, učinit će da nastava glazbe prestane biti svaštarskom i nekompetentnom. Redukcija na ostvarive elemente svakako se odražava na kvalitetu same nastave.

Tako utvrđeni program pružit će priliku da se u školi stvarno dogodi glazba, bilo da se intenzivno sluša i upoznaje, bilo da se pjeva i, po mogućnosti, svira. Središnja mjesta aktivnoga muziciranja mogu, pa stoga i moraju biti pjevački zbor i bilo kakav instrumentalni ansambl koji je moguće osnovati i voditi. Oslobođeni obveze da većinu vremena posvećuju glazbenom opismenjivanju, da rade od svega pomalo, nastavnici i učenici moći će se posvetiti lijepom pjevanju, a ponegdje možda i sviranju (Rojko, 2012.) te će svakako neopterećeni zbog velike količine nastavnog sadržaja moći na kreativniji način pristupiti realizaciji visoko kvalitetnog procesa.

6.1.1. KREATIVNOST U AKTIVNOSTI SLUŠANJA

Slušanje u osnovnoj školi najčešće je slušanje glazbe s nosača zvuka, dakle slušanje tzv. mehaničke reprodukcije. Još 1954. godine Münnich navodi kako se sa zvučnika ne može dobiti isti glazbeni doživljaj kao u koncertnoj dvorani ili crkvi, a Fischer (1954.) nadopunjuje kako je čak i osrednja osobna izvedba bolja od svake mehaničke. Ovo je prva naznaka ostvarivanja kreativnosti u ovoj aktivnosti. Nastavnicima je otvorenim kurikulumom dana sloboda u odabiru načina donošenja nastavnog sadržaja te je svakako jedan od najboljih načina posjet mjestima gdje se glazba izvodi, estetski dobitak i osobit glazbeni doživljaj za svakog učenika. Tome još možemo pridodati kreativno osmišljene popratne sadržaje, u obliku inventivno zamišljenog vodiča uz slušanje, koji će uz dobru prethodnu pripremu i razgovor s nastavnikom polučiti još bolji obrazovni uspjeh.

Kao dobra mogućnost uvođenja kreativnosti u aktivnost slušanja jest dovođenje glazbenika na nastavni sat, kako bi učenicima približavali glazbu koju sviraju, nego pasivno slušati glazbu preko reproduktora zvuka.

Svakako je jedan od kreativnih načina donošenja aktivnosti slušanja zajednički odlazak učenika u kazalište, kino, vidjeti izvedbu uživo te napraviti poveznicu sa sadržajem i gradivom koje se u tom trenutku podučava. Današnja moderna vremena omogućuju nam direktne prijenose uživo u kinima, razne izvedbe, opere i balete koje izvode visoko obrazovne institucije, a pružaju vrhunsku izvedbu. Računala i projektori omogućili su djeci približiti sve ono što nam je daleko posjetiti, a opet imamo doživljaj kao da smo tamo prisutni. Današnji globalni komunikacijski mediji omogućili su i olakšali pristup 3D projekcijama kazališta, 3D obilascima gradova i kulturnih centara pa sve do mnoštva zanimljivih informacija koje uvelike šire spektar kreativnosti u nastavi te ujedno učenicima nastavni sat učine zanimljivijim i produktivnijim. Rojko (2012.) naglašava kako "slušanje glazbe možemo usporediti s jednom drugom aktivnosti, a to je lektira". Glazbi daje na važnosti s usporedbom da niti jedan učenik ne može završiti osnovnoškolsko obrazovanje, a da ne poznaje stanoviti broj književnih djela pa tako učenik ne može napustiti školu, a da jednako ne zna stanoviti broj glazbenih djela. Kroz postupak aktivnog slušanja glazbe, usku poveznicu treba napraviti uz kreativno utvrđene zadatke praćenja elemenata glazbene izražajnosti. Na nastavnicima ostaje da aktivnost slušanja donesu na kreativan način kako bi ona polučila što je moguće bolji uspjeh te dovela u konačnici do razvoja glazbenog ukusa. Slušanju glazbe svakako je potrebno pristupiti s ciljem da se učenicima ponuđena glazba svidi te da glazba koju prezentiramo učenicima bude što atraktivnija i u što je moguće boljoj izvedbi.

6.1.2. PJEVANJE

Pjevanje je najelementarniji, najspontaniji i najprirodniji način glazbenog ponašanja čovjeka. Pjevanje je ona aktivnost koja ne samo da je u nastavi glazbe oduvijek prisutna nego je toj nastavi u najvećem dijelu povijesti davala bitan pečat. Pjevanje će biti druga najčešće izvođena aktivnost, jer djeca vole pjevati i vrlo rado će aktivno sudjelovati u nastavi. Odabrana varijabilna aktivnost, u ovom slučaju pjevanje, moći će se kvalitetno ostvariti te će pjevanje biti na višoj razini jer će se pozornost obraćati upravo kvalitetnoj i lijepoj interpretaciji svake skladbe (Vidulin-Orbanić, 2011.).

Učenje pjesama u osnovnoj se školi odvija metodom učenja po sluhu.

Učenje pjesme po sluhu relativno je jednostavan postupak koji je poznat svakom nastavniku.

Prema Rojko (2004.), metoda učenja pjesme po sluhu koja je trenutno najzastupljenija izvodi se kroz četiri etape, a to su:

1. Upoznavanje pjesme
2. Obrada teksta
3. Učenje pjesme
4. Analiza pjesme
5. Glazbena interpretacija

Naime, pod upoznavanjem pjesme, misli se u prvom redu na upoznavanje melodije. Nastavnik izražajno otpjeva pjesmu uz pratnju instrumenta radi lakšeg snalaženja i pamćenja i, naročito, motiviranja učenika.

U drugoj fazi dolazimo do obrade teksta gdje nastavnik čita tekst, bez ritma. Učenici ponavljaju za nastavnikom, naravno, kako smo napomenuli, bez kucanja ritma uz pomoć nastavnika, nakon kojeg slijedi razgovor i pojašnjavanje teksta.

Treća faza, odnosi se na učenje pjesme, u ovom slučaju metodom imitacije. Prateći instrumentom, nastavnik pjeva dio po dio pjesme dok učenici slušaju, a zatim ponavljaju. Pjesma se može raspodijeliti u odlomke, ovisno o dobi i mogućnostima djece, dakako i prema logici pjesme.

Nakon što je pjesma naučena i otpjevana u cjelini, posvetit ćemo se njenoj glazbenoj analizi te zaključiti opseg melodije, način melodijskog i ritamskog kretanja te oblik same pjesme.

Zadnja faza, bazirana je na izražajnom pjevanju pjesme, jasnog izgovora teksta, tempa, dinamike, fraziranja te svime što podrazumijevamo pod lijepim pjevanjem.

Kroz naučenu pjesmu, možemo zadavati različite glazbene igre, kroz koje će biti i lakše učenje te utvrđivanje samog sadržaja.

Hoće li to biti solmizacijom, abecedom, retrogradno, napamet ili iz nota, ovisi o nastavniku. Bez prevelikog uvježbavanja, bitno je da djeca shvate to kao igru.

Odabir pjevačkog repertoara jedan je od kreativnih zadataka za svakog nastavnika. Osim odabira pjesme primjerene uzrastu i glazbenim mogućnostima, od velike je važnosti odabir pjesme koja će zainteresirati učenike i estetski ih oplemeniti te biti u skladu s usmjeravanjem njihovih glazbenih preferencija.

Na kraju, treba postići ono što svi priželjkujemo na nastavi glazbene kulture, a to je postizanje lijepog i izražajnog pjevanja, jasnog izgovora i razumijevanja teksta kroz različitu glazbenu interpretaciju.

Posebnu pozornost treba usmjeriti na kreiranje aktivnog, ali opuštenog i ugodnog ozračja. Nastava glazbene kulture mora se odlikovati aktivnostima koje ne opterećuju učenike, nego ih navode na otvorenu suradnju sa svim učenicima i partnerski odnos s nastavnikom (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006.).

6.1.3. IGRE U NASTAVI GLAZBENE KULTURE

Kreativnost je u nastavi bitan čimbenik koji unaprjeđuje kvalitetu nastave. Kreativno donesene aktivnosti čine nastavu zanimljivijom, ali i lakše ostvarivom te se time ostvaruje kvalitativan odmak od tradicionalnog poučavanja. Jukić i Škojo (2015.) govore o tome da je igra jedan od najučinkovitijih načina, koji omogućuju da utvrđene glazbene aktivnosti kroz kreativan i originalan način budu realizirane u obliku kreativno osmišljene igre. Na taj način neposredno se utječe na razvoj glazbenih sposobnosti učenika, slušnu radoznalost kojom se dobiva efekt razvijanja kreativnosti, utvrđenu kroz improvizaciju. Već je pedagog i skladatelj C. Orffa postavio temelj za razvoj kreativnih aktivnosti u glazbenoj nastavi omogućavanjem da učenici sami stvaraju i izvode glazbu. Svojim poznatim instrumentarijem, Orff primarno uvodi udaraljke, potom melodijske udaraljke po uzoru na Gamelan orkestar, dok na kraju uvodi i brojna druga glazbala (Orff, 1963). Orff i Keetman izrađuju koncept Orff-Schulwerk. *Musik für Kinder* u kojem razrađuju svoju ideju o povezanosti glazbe, plesa i govora, provodeći ga kroz pojedine faze. Razvoj glazbenog stvaralaštva započinju otkrivanjem zvukova, ritmiziranim govorom, pucketanjem prstiju, pljeskanjem, slobodnim ili ritmiziranim pokretom u prostoru, pjevanjem, sviranjem instrumenata, nakon čega slijedi improvizacija tijekom koje se razvijaju vještine sve do stupnja da djeca mogu samostalno oblikovati i kombinirati nove glazbene obrasce.

Glazbeno stvaralaštvo možemo kreativno realizirati kroz: glazbene igre s tonovima i ritmovima, igre prenošenja ritamskih obrazaca, pogađanja ritmova, različite varijante ritamskih tablica, brojalice, recitacije pa sve do igara u kojima djeca iskazuju svoju kreativnost nastavljajući započeti ritam, donoseći ritam na utvrđeni tekst, uklapajući ritam u glazbene rečenice, koje se međusobno odnose kao pitanje-odgovor te u konačnici do igara

improvizacije zatvorenih glazbenih oblika u kojima se mogu implementirati udaraljke Orffovog instrumentarija. Zaključno je da se glazbenim stvaralaštvom realiziranim kroz vođene igre razvijaju različite glazbene sposobnosti i vještine, ali i osvještavaju jednostavne oblikovne strukture, a istovremeno se razvija suradnički odnos sa članovima u skupini te ostvaruje vedro i kreativno ozračje. Kod ovih aktivnosti važno je napomenuti da je vrlo bitno uključiti sve učenike u realizaciju, bez obzira na stupanj glazbene darovitosti.

Bitan čimbenik u glazbenim igrama, dakako je slušanje i to aktivno. Aktivno je slušanje prema (Rojko, 2012.) jedan od najbitnijih, najelementarniji sastavnica normalnog čovjekovog ponašanja koje uvelike pridonosi nastavi glazbene kulture.

Glazbene igre slušanja sredstvo su za utvrđivanja svih glazbenih znanja, od elemenata glazbenog izražavanja do slušnog utvrđivanja pojedinih glazbenih pojmova. Igre uz slušanje moguće je povezivati s različitim plesnim aktivnostima, gdje nastavnik uz pomoć učenika osmišljava pokrete na glazbu koje dodatno učenicima daje slobodu te poticaj kreativnosti na osmišljavanje i kretanje uz glazbu (Škojo i Jukić, 2015).

Napretkom tehnologije, ostvarene su iznimno velike mogućnosti u realizaciji ovih glazbenih igara. Računala, razne računalne igre, programi te ostale informacijske i komunikacijske tehnologije mogu zadovoljiti različite kreativne zamisli. Slušanjem glazbenih djela pomoću računala, s prethodno metodički dobro postavljenim zadacima za slušanje, moguće je usvajanje glazbenih djela, ali i obogaćivanje osobnog glazbenog repertoara. Sva multimedijaska pomagala u nastavi pridonijela su da svaki nastavni sat ima različiti spektar znanja. Mogućnosti osmišljavanja igara su beskonačne, pogotovo danas, kada nam je kompletna multimedijaska globalizacija približila i pojednostavila način komunikacije s djecom. Brojne aplikacije, koje su osmišljene za glazbu, igrice koje su pristupačne na svim pametnim telefonima, mogu pridonijeti djetetu da što bolje upozna i kritički prosudi kvalitetu glazbe.

Glazbene igre moguće je kombinirati s plesnim i scenskim izričajem. Kao jedan od dobrih primjera može poslužiti kreiranje i izvođenje brojeva iz mjuzikla. Ovakvim aktivnostima, izvođenjem glazbeno-scenskih djela i ulomaka, otvorit će se mogućnost za realizaciju projekata koji će se moći ostvarivati i kroz aktivnosti školskog kurikuluma.

"Nastavnici glazbe su u posljednjih deset godina uočili iznimnu važnost poticanja kreativnosti u nastavi putem kreativno osmišljenih glazbenih aktivnosti. Implementacija različitih oblika glazbenih igara samo je jedan od njihovih nastojanja u iznalaženju didaktičkih rješenja, stvaranju modela, metoda i oblika rada u kojima potiču i razvijaju kreativnost kod djece i

mladih, ali i nastavu glazbe približavaju zahtjevima modernog društva i učenicima novog doba" (Jukić, Škojo, 2015.).

7. UDŽBENICI

Kad određujemo kreativnost kao bitnu odrednicu suvremene nastave te gledajući udžbenik kao suvremeni medij u nastavi dolazimo do problema koji se pojavljuje kod poticanja kreativnog mišljenja pitanjima i zadacima u udžbenicima za razrede osnovne škole i udžbenika u nastavi glazbene kulture. S jedne strane s aspekta ispitivanja kvalitete udžbenika i poticanja kreativnog mišljenja važno je da udžbenik bude prožet kreativnim pitanjima koja potiču na učenje s razumijevanjem, približava problem učeničkim iskustvima te ih upućuje i uči kako pronaći rješenje i kako riješiti zadane probleme na najbolji mogući način, a nastavnicima olakšava provedbu dinamične i kreativne nastave usmjerene na zadovoljavanje učenikovih potreba. S druge strane se uporaba udžbenika u nastavi glazbene kulture smatra često nepotrebnom. Rojko, navodeći karakteristike udžbenika, naglašava kako za neka nastavna područja, poput glazbenog opismenjivanja, sviranja, glazbenog stvaralaštva i slušanja glazbe, udžbenik – kojim bi se učenik mogao samostalno služiti – nije moguće napisati. Jedino se muzikološki sadržaji mogu „pokriti“ udžbenikom i to multimedijским, a ne klasičnim. Za cijelu osnovnoškolsku nastavu glazbe bila bi dovoljna jedna knjiga čiji opseg ne bi bio veći od bilo kojeg današnjeg udžbenika za jedan razred (Rojko, 2012., 120.).

Vještine poput razumijevanje glazbenog opismenjivanja i pjevanja, procesi su koje učenik ne može stjecati sam pa tako ne može ni obraditi udžbenikom. Učenik mora imati stalnu povratnu informaciju od osobe koja već koristi glazbeni jezik, a u tom slučaju jedina osoba koja je u mogućnosti to raditi je sam nastavnik. Sviranje je također nastavno područje koje se ne može obraditi udžbenikom, jer dakako i ovdje govorimo o stjecanju vještine. U poveznici s glazbenim stvaralaštvom, to je također aktivnost koja se mora izvoditi pod neposrednim vodstvom nastavnika. U tom slučaju, udžbenik može služiti samo kao smjernica, savjet ili zadatak učenicima. Slušanje kao vrlo bitna aktivnost u učionici, također nije moguće provesti kroz klasičan udžbenik. Kako se u slušanje glazbe može ući samo slušanjem, ova bi se aktivnost mogla obraditi multimedijским udžbenikom - tekstom i glazbenim snimkom. Ova mogućnost u dosadašnjoj praksi nije dovoljno iskorištavana, ali ona postoji i bit će potrebno da se ubuduće više razvija (Rojko, 2012., 123.). Na kraju zaključujemo da se jedino teorijski i muzikološki sadržaji mogu obuhvatiti udžbenikom.

Prvo, velik dio nastavnih sadržaja (do)sadašnjih nastavnih programa glazbene nastave ne može se obuhvatiti udžbenikom te je u tom pogledu udžbenik više priručnik za nastavnika i pjesmarica nego udžbenik. To se odnosi na glazbeno opismenjivanje, pjevanje, sviranje i stvaralaštvo. Drugo, neki dijelovi sadržaja mogu se obuhvatiti udžbenikom, ali nikako klasičnim, već isključivo multimedijским, tj. bimedijским. Jedini sadržaji koji bi se putem multimedijskog udžbenika mogli obraditi, teorijskog su i muzikološkog podrijetla, ujedno i slušanje glazbe (prema Rojko, 2012.).

6.1E – UDŽBENICI

Globalizacijom i napretkom tehnološke industrije, 21. stoljeće nam donosi novitete, kako u svakodnevne životne aktivnosti, tako i u nastavu. Danas više ne možemo vidjeti dijete koje nema pametan mobitel, tablet ili računalo, koje su postali imperativ u današnjem društvu. Svaka današnja modernija škola ima potpuno opremljene učionice kvalitetnim reproduktorima zvuka, projektorima, računalima, sintetizatore zvuka pa možemo reći da postoji mogućnost kroz iste uređaje pristupiti e – knjigama i drugim vrijednim sadržajima, koji se mogu implementirati u nastavu Glazbene kulture. To bi učenicima dodatno olakšalo učenje te bi učinilo kvalitetan odmak u smjeru kreativnije nastave. Učenici bi mogli dolaziti do sadržaja preko interneta, skidanjem aplikacija te web pretraživačima. Olakšao bi se rad nastavniku, jer bi svi uređaji bili međusobno povezani, olakšalo bi se slanje informacija, ali ujedno i praćenje te vrednovanje učenika.

Glazbena literatura i svi mogući glazbeni sadržaji, kao i glazbeni primjeri, bili bi dostupni, a takav bi rad utjecao i na realizaciju projektnih zadataka i domaćih uradaka. Mnoštvom glazbenih aplikacija i interaktivnih sadržaja kao što su računalne igre, utjecalo bi se na povećanje interesa za nastavne sadržaje i nastava bi bila zanimljivija. Ovakve bi promjene pojednostavile rad i učenicima s posebnim potrebama kojima bi operacijski sustav olakšao praćenje nastave (Komisija za obrazovanje i stalno stručno usavršavanje Hrvatskog knjižničarskog društva, 2012.).

8. ZAKLJUČAK

Kreativnost i kreativni ljudski potencijal promoviraju se kao najvrjedniji, a istovremeno i najneiskorišteniji resurs naše zemlje. Istovremeno se naglašava kako je poticanje i razvoj kreativnosti najzanemareniji segment u obrazovanju. Kreativnost je vrednota koja pridonosi ne samo nastavi, nego svakom segmentu društva. Da nije bilo kreativnih ljudi koji su tragali za nemogućim i unatoč mnogim neuspjesima i lutanjima ne bi uspijevali nemoguće učiniti mogućim (Bognar, B. 2010).

Škola u suvremenoj nastavi ima veliku mogućnost napretka, ne samo za učenike, nego i za nastavnike. Idejama i znanjima koje suvremena postignuća i teorijska saznanja donose, imaju mogućnost stvoriti kreativnu radnu okolinu, omogućiti djeci razvoj uz aktivno stjecanje znanja. Škole koje na prvo mjesto stave uz stjecanje znanja, sposobnosti i vještina te stavova i mišljenja, razvoj kreativnosti svojih učenika, posjedovat će ključ za budućnost razvoja cjelokupnog društva (Dryden i Vos, 2001.).

Da bismo imali kreativno obrazovane učenike, potrebno je da u školama poučavaju kreativni nastavnici, koji svojim kreativnim idejama snažno podižu kvalitetu nastave i čine je neusporedivo učinkovitijom od uobičajene nastave (Bognar, 2012.).

U nastavi glazbene kulture kreativnost je značajan faktor koji utječe na kvalitetnu realizaciju, ali i na zanimljivost nastave. Jedino se kroz razne inventivno osmišljene i donesene nastavne aktivnosti i zanimljiva metodička te didaktička rješenja koja su bliska igrama može doći do kreativne nastave Glazbene kulture i ostvarenog nastavnog cilja, stvaranja kompetentnih poznavatelja i ljubitelja umjetnički vrijedne glazbe, koji svakodnevno kroz kvalitetan glazbeni repertoar obogaćuju svoj glazbeni ukus.

9. LITERATURA

- Rojko, P. *Metodika nastave glazbe : teorijsko-tematski aspekti*. Osijek : Pedagoški fakultet, 1996.
- Rojko, P. *Slušanje i upoznavanje glazbe*, Tonovi. - 9 (1994.), 1/2(21/22)
- Rojko, P. *Određivanje ciljeva i zadataka glazbene nastave u općeobrazovnoj školi*, Metodički ogledi.- 4 (1993.), 1(6)
- Vidulin, S. *Otvoreni model nastave glazbene kulture : slušanje glazbe i glazbeno opismenjivanje uz pomoć glazbala u IV. razredu osnovne škole*, Tonovi.- 16 (2001.), 1/2(37/38)
- Šulentić Begić, J. *Primjena otvorenoga modela nastave glazbe*, Život i škola.- 52 (2006.), 15/16(1/2)
- Rojko, P. *Aktualna pitanja glazbene pedagogije*, Tonovi. - 16(2001.), 1/2(37/38)
- Bognar, L. *Kreativnost u nastavi*, Napredak, (2011.), UDK 371.3:147.114(063)
- Bognar, L., Bognar, B. (2007.), *Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije*, U: Babić, N. (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja*. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku
- Somolanji, I. i Bognar, L. (2008.) *Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima*, Život i škola
- Koludrović, M. i Reić Ercegovac, I. (2010.). *Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi*, Odgojne znanosti Vol. 12, br. 2, 2010, str. 427-439
- Bognar, L., Kragulj, S. (2009.), *Poticanje kreativnosti budućih učitelja na Učiteljskom fakultetu u Osijeku*, U: Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju: knjiga radova, priručnik za sadašnje i buduće učiteljice i učitelje, str. 197 - 210.
- S. Dubovicki: *Poticanje kreativnosti u udžbenicima razredne nastave* *Pedagoška istraživanja*, 9 (1–2), 205 – 221
- Kadum, V. (2003.), *Kreativnost u nastavi matematike*, U: Kadum, V. (ur.), *Kreativnost učitelja/nastavnika i učenika u nastavi matematike*, Pula – Rovinj: IGSA i Hrvatsko matematičko društvo, str. 11 – 24.
- Koludrović, M., Reić Ercegovac, I. (2010.), *Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi*, Odgojne znanosti, 12 (2).

- Kragulj, S., Somolanji, I. (2009.), *Kreativnost u nastavi budućih učitelja i odgojitelja*, U: Bognar B. (ur.) i sur., *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*, Zagreb: Profil, str. 68 - 77.
- Kragulj, S., Somolanji, I., Varga, R. (2010.), *Međunarodna znanstvena i stručna konferencija „Kreativni pristup osposobljavanju učitelja”* (rezultati evaluacije). *Život i škola*, 23, 141 – 152.
- Previšić, V. (2006.), *Kreativan učitelj - kreativan učenik*, VII. dani Mate Demarina – Prema suvremenoj školi, Matas, M., Vučak, S., Šagud, M., Rupčić, S. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.
- Cakić, L., Šulentić Begić, J., Begić, A. (2015.), *Otvoreni model nastave glazbe u razrednoj nastavi*, *Školski vjesnik*, 64 (1)
- *Nacionalni okvirni kurikulum* (2011.), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH
- *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006.), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH
- Rojko, P. (2012.), *Metodika nastave glazbe teorijsko – tematski aspekti*, Zagreb: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera, Pedagoški fakultet u Osijeku
- Svalina, V. (2015.), *Kurikulum nastave glazbene kulture i kompetencije učitelja za poučavanje glazbe*, Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
- Vidulin-Orbanić, S., Terzić, V. (2011.), *Polazište i pristup pjevanju u općeobrazovnoj školi*, *Metodički ogledi*, 18 (2)
- Vidulin-Orbanić, S. (2001.), *Otvoreni model nastave glazbene kulture*, *Tonovi*, 37/38 (1, 2)
- https://bib.irb.hr/datoteka/595124.E-knjiga_je_knjiga_skupstina.pdf
- Nimac, E. (2009), *Primjena Bloomove taksonomije znanja u nastavi*, www.azoo.hr/images/razno/E._Nimac.doc
- Rojko, P. *Metodika glazbene nastave, praksa 1.dio*, Zagreb: Jakša Zlata, 2004.
- Jukić, R. (2010.), *Metodički stil i takt nastavnika kao poticaj kreativnosti učenika*, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, UDK 37.025